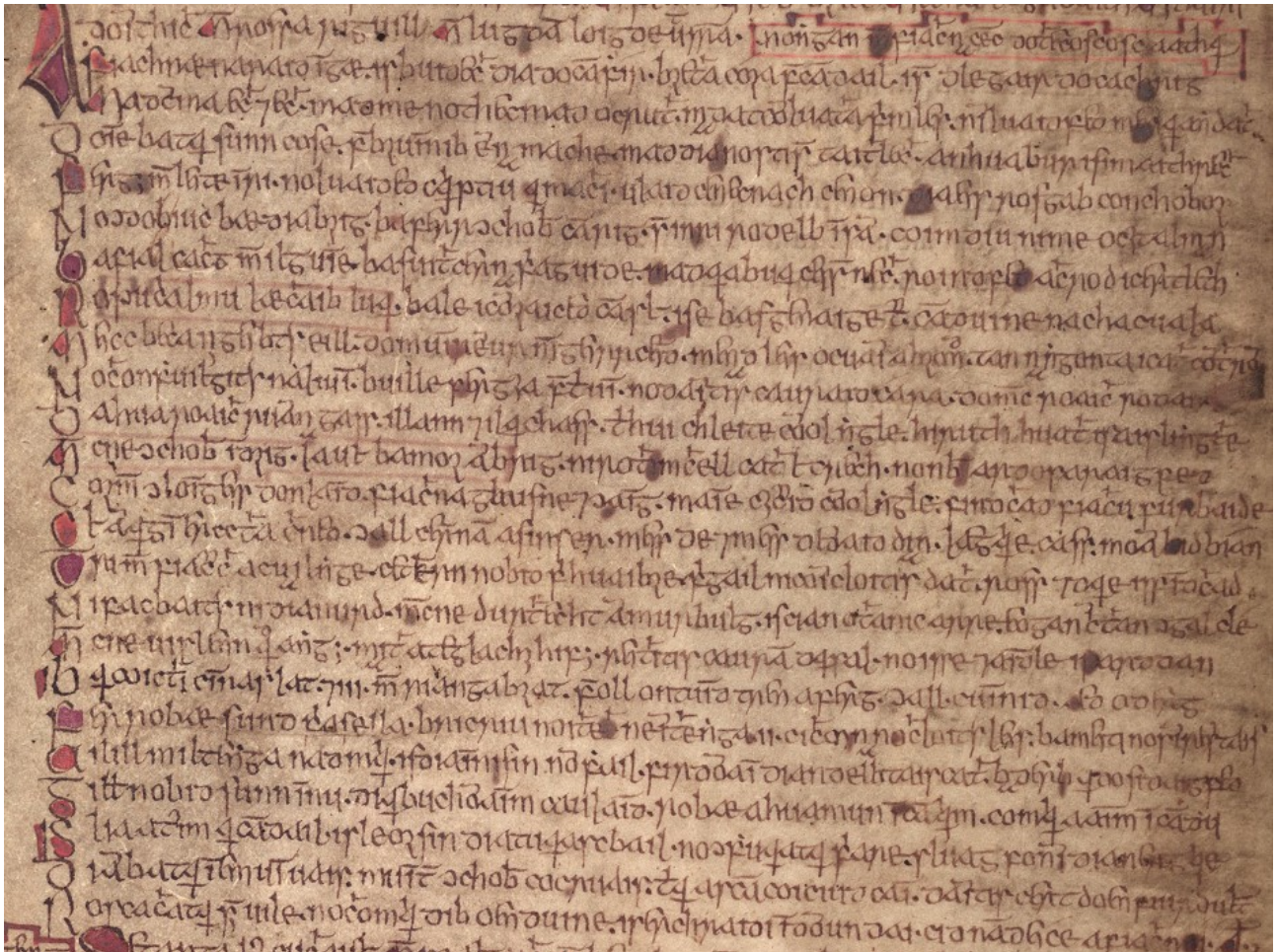

A Fiachnae, na ráid in gáe

Een editie van een Middeliërs gedicht

A Fiachnae na ráid in gáe uit Rawlinson B502, afbeelding verkregen van image.ox.ac.uk

Lian Blasse

3593061

juni 2013

Bachelor eindwerkstuk Keltische Talen en Cultuur

Begeleid door Mícheál Ó Flaithearta

Plagiaatverklaring

Hierbij verklaar ik dat ik bij het schrijven van dit eindwerkstuk geen plagiaat heb gepleegd.

Naam:

Handtekening:

Datum:

Gebruikte afkortingen

- CGH = *Corpus Genealogiarum Hibernici*, vol I, ed. M. A. O'Brien (Dublin 1962)
- DIL = *Dictionary of the Irish Language based mainly on Old and Middle Irish materials*, compacte editie, (red.) E G. Quin (Dublin 2007)
- GOI = *Grammar of Old Irish, revised and enlarged edition*, R. Thurneysen, vertaald door D. A. Binchy en Osborn Bergin (Dublin 2003)

Inhoud

Inhoud	4
Inleiding	5
Methodologische en theoretische verantwoording	6
Manuscripten	7
Rawlinson B502	
Laud 610	
Boek van Leinster	
Vergelijking	
Taal & Datering	9
Middeliers	
Gebrek aan Middeliere ontwikkelingen	
Conclusie	
Metrische analyse	15
Inleiding metriek	
Metriek <i>A Fíachnae, na ráid in gáe</i>	
Conclusie	
De Ierse helden	17
De helden	
Conclusie	
Vertaling	29
Ierse tekst	
Vertaling	
Noten bij de tekst	
Conclusie	39
Bibliografie	40

Inleiding

In het *Corpus Genealogiarum Hibernici* van M. A. O'Brien uit 1962¹ is een hele verscheidenheid aan genealogische teksten geëditteerd, waaronder een gedicht uit de *Senchas Sil Ír*, 'de geschiedenis van de afstammelingen van Ír'.² Dit gedicht is eerder geëditteerd door Kuno Meyer in *Zeitschrift für Celtische Philologie* 8 in 1912,³ door hem getiteld 'Die Helden von Emain Macha'. Zowel O'Brien als Meyer editeerden vanuit het manuscript Rawlinson B502, dat nu in de Bodleian Library te Oxford ligt. O'Brien voegde verschillende stanza's uit het gedicht die ook in andere manuscripten⁴ voorkomen toe in zijn variantenapparaat.

Het gedicht is echter nooit in vertaling verschenen, noch is de taal, de literatuur of de metriek geanalyseerd. Dit kan relevant zijn voor de studie van middeleeuws Ierse literatuur, aangezien er in het gedicht wellicht nieuwe informatie naar voren komt over Ierse helden. Ik ben dan ook van plan dit gedicht te vertalen in dit bachelor-eindwerkstuk en daarnaast zal ik de taal van het gedicht bespreken, waarmee ik hopelijk tot een datering kan komen. Het gedicht staat in een Middeliërs manuscript, maar wanneer is het precies opgesteld? Daarna zal ik de metriek van het gedicht bespreken. Is het gedicht zeer metrisch opgesteld met behulp van vele stijlmiddelen of is dit minder het geval? Op alle helden die in het gedicht voorkomen heb ik een literaire analyse toegepast. Wie zijn deze helden, in welke teksten komen ze voor en is er in het gedicht nieuwe informatie over ze gegeven? Tot slot volgt de vertaling van het gedicht en de noten bij de tekst, waarin ik mijn vertaalkeuzes verantwoord en curieuze vormen zal proberen te verklaren.

1 O'Brien 1962.

2 O'Brien 1962: 282-284.

3 Meyer 1912: 217-218.

4 Boek van Leinster en Laud 610, zie het hoofdstuk 'Manuscripten'.

Methodologische en theoretische verantwoording

De edities van Meyer en O'Brien zijn beide *codex optimus*⁵ aangezien ze beiden gebruik maken van het manuscript waarin de tekst in zijn volledigheid aanwezig is, namelijk Rawlinson B502. Meyer geeft geen variante lezingen waar O'Brien dat wel doet. In principe zal mijn vertaling ook in zijn volledigheid op Rawlinson B502 gebaseerd zijn, al maak ik gebruik van de variante lezingen waar de lezing uit Rawlinson B502 corrupte of moeilijk te verklaren vormen heeft. In het hoofdstuk 'manuscripten' bespreek ik de andere twee manuscripten wel omdat ze voor de literaire context interessant kunnen zijn. Ik heb besloten de tekst niet zelf te transcriberen omdat ik daar geen ervaring mee heb.

De twee edities van O'Brien en van Meyer zijn bijna volledig identiek op één woord na in regel 9 (O'Brien: *men* (?), Meyer *mes*)⁶ en de lay-out. Ik heb gekozen voor de vorm van O'Brien (witregel na elk vers, vier verzen per stanza) omdat hierdoor de eindrijm makkelijker te herkennen is en het geheel is overzichtelijker, ten opzichte van het gebruik van witregels door Meyer (namelijk twee verzen op één regel en geen witregels tussen de stanza's.).

In dit gehele stuk maak ik gebruik van verwijzingen naar het gedicht met behulp van regelnummers. Ik pas mijn eigen nummering toe omdat de nummering in O'Brien ondergeschikt was aan de omringende tekst in het manuscript en die tekst komt niet aan bod in dit eindwerkstuk. Omdat de focus in dit eindwerkstuk op het gedicht zelf ligt is het zinvol nieuwe regelnummers aan te brengen.

Voor alle analyses volg ik de standaard methodes die op het gebied van Oud- en Middellierse edities hedendaags gebruikelijk zijn, zoals bijvoorbeeld in '*Araile Felmac Féig don Mumain: Unruly Pupils and the Limitations of Satire*' door Liam Breatnach in *Ériu* 59.⁷ Dit houdt in dat de grammatica besproken wordt en uit de taal een datering wordt afgeleid, vaak aan de hand van *Grammar of Old Irish* door Thurneysen⁸ en het hoofdstuk 'an Mheán-Ghaeilge' van Liam Breatnach in *Stair na Gaeilge*.⁹ Bij een editie van een gedicht wordt vervolgens de metriek besproken aan de hand van *Early Irish Metrics* door Gerard Murphy.¹⁰ Vaak wordt daarna de inhoud van het gedicht besproken. Deze volgorde heb ik ook aangehouden. Bij elk aparte analyse zal ik de literatuur die ik het meest gebruikt heb verklaren in de inleidingen, maar dit is over het algemeen de standaard literatuur op dat specifieke gebied.

5 Een editie gebaseerd op het manuscript met de beste of meest volledige lezing, zie Murray 2009: 51-70.

6 Zie regel 9 in 'Noten bij de tekst' in het hoofdstuk 'Vertaling'.

7 Breatnach 2009: 111-37.

8 Thurneysen 2003, hierna *GOI*.

9 Breatnach 1994.

10 Murphy 1961.

Manuscripten

De manuscripten die het gedicht *A Fíachnae, na ráid in gáe* bevatten zijn Rawlinson B502, het Boek van Leinster en Laud 610. Hier volgt een korte introductie op deze manuscripten met de plaats van het gedicht in het manuscript.

Rawlinson B502

Rawlinson B502 is één van de belangrijkste Ierstalige manuscripten uit de middeleeuwen en wordt bewaard in de Bodleian Library te Oxford. Het manuscript bestaat uit drie delen, waarvan het grootste deel uit de late 11e eeuw of vroege 12e eeuw komt. Het manuscript bevat een verscheidenheid aan Ierse en Latijnse teksten.¹¹ Het manuscript is in facsimile te bewonderen via de website van *Early Manuscripts at Oxford University*.¹²

Rawlinson B502 is het enige manuscript dat het volledige gedicht *A Fíachnae...* bevat, de andere manuscripten bevatten slechts een deel ervan. Het gedicht bevindt zich op folium 85 verso in de eerste kolom vanaf de 9e regel.

Boek van Leinster

Het Boek van Leinster is naast Rawlinson B502 één van de belangrijkste Ierse manuscripten en wordt op het moment bewaard in Trinity College, Dublin. Het boek bevat zeer veel proza, poëzie en genealogieën.¹³ Het manuscript is tussen 1151 en 1201 geschreven en is op de website *Irish Scripts on Screen* in facsimile te bewonderen.¹⁴

Het gedicht *A Fíachnae* staat niet in zijn volledigheid in dit manuscript, maar twee stanza's (42-49) staan er wel in, onder de kop *Mongán cecinit cland Conchubor iterum* 'Mongán bezong de familie van Conchobor wederom' en het is te vinden op folio 331, in de derde kolom onderaan. Vier andere stanza's (50-65) komen ook in dit manuscript voor maar in een ander gedicht uit de *Senchas Sí Ír* over de genealogie van Conchobor. Dit gedicht staat op hetzelfde folio.

Laud 610

Dit manuscript bestaat uit twee delen, één deel uit 1410-52 en de ander uit 1453-4.¹⁵ Ook dit manuscript ligt in de Bodleian Library en is te bewonderen via *Early Manuscripts at Oxford University*. Het gedicht *A Fíachnae* staat net als in het Boek van Leinster niet in zijn volledigheid in dit manuscript. De twee stanza's (42-49) staan er wel in, onder de kop *Mongán cecinit cland*

11 Ó Cuív 2001: 163-199.

12 Image.ox.ac.uk.

13 Best en Bergin 1954: xi-xx.

14 *Irish Scripts on Screen* van Dublin Institute for Advanced Studies; *isos.dias.ie*.

15 Ó Cuív 2001: 62.

Conchubor iterum 'Mongán bezong de familie van Conchobor wederom' en het is te vinden op 109 recto in de tweede kolom. Dezelfde vier andere stanza's (50-65) als die uit het Boek van Leinster komen ook in dit manuscript voor in het andere gedicht uit de *Senchas Sil Ír* over de genealogie van Conchobor op 108 verso.¹⁶ De beide gedichten staan in het oudere deel van het manuscript.

Vergelijking

De lezing uit Rawlinson B502 is de enige die het volledige gedicht bevat, de andere twee manuscripten bevatten in het totaal 6 stanza's waarvan er 4 aan een ander gedicht geplakt zitten. Dit suggereert dat Laud 610 gebaseerd is op het Boek van Leinster of een kopie (of meerdere) daarvan. Of het origineel een gedicht was in de vorm van Rawlinson B502 en een kopiist een paar stanza's geleend heeft om het in de vorm van het Boek van Leinster te krijgen, of dat de vorm van het Boek van Leinster het origineel was en dat een kopiist 6 stanza's samen heeft gevoegd en er omheen heeft geschreven, óf dat het een mengvorm van beide vormen is geweest, is niet met 100 % zekerheid te zeggen. Ik neig naar de eerste optie omdat het eenmaal meer voor de hand ligt dat een langer gedicht in stukjes is geknipt dan dat er 4 stanza's uit een bepaald gedicht samen zijn gevoegd met nog 2 anderen en dat daar omheen nog een aantal stanza's zijn geschreven. Ook zien we in Rawlinson B502 de *dúnad*, de correspondentie tussen de eerste en de laatste regel.¹⁷ Dat is een aanwijzing dat we hier met het volledige gedicht te maken hebben.

¹⁶ Ó Cuív 2001: 86.

¹⁷ Zie het hoofdstuk 'Metrische analyse' over *dúnad*.

Taal & Datering

Middeliers

Het Oudierse materiaal dat daadwerkelijk in de Oudierse periode opgeschreven is zeer schaars. Naast drie manuscripten met Oudierse glossen¹⁸ zijn bijna alle Oudierse teksten opgeschreven door sprekers van het Middeliërs.¹⁹ Dit zorgt ervoor dat er oudere en nieuwere vormen naast elkaar kunnen staan in een tekst, waardoor de tekst moeilijk te dateren valt. De kopiïst had een bepalende rol bij de taal van de tekst. Er waren namelijk zowel kopiïsten die bewust de oude tekst wilden bewaren en er dus archaïsche vormen tussen zetten, als kopiïsten die wilden vernieuwen en alles door de modernere vormen vervingen. Met welke kopiïst hebben we te maken in *A Fíachnae*? Een kopiïst die Middeliërs sprak en een Oudierse tekst opschreef en daarbij vernieuwde ofwel trouw bleef aan het origineel, of een kopiïst die Middeliërs sprak en een Middeliërs tekst opschreef en daarbij de tekst vernieuwde ofwel ouder wilde laten lijken?

Ik heb als voornaamste literatuur het hoofdstuk *an Mheán-Ghaeilge in Stair na Gaeilge* van Liam Breatnach²⁰ gebruikt aangezien dat de meest vooraanstaande literatuur op het gebied van Middeliërs is. Daarnaast heb ik een ongepubliceerde handout van Damian McManus²¹ en de inleiding op Middeliërs van Kim McCone in zijn *Old Irish Grammar and Reader*²² gebruikt. Verder geeft de *Dictionary of the Irish Language*²³ ook bij sommige woorden de latere vormen.

Hypercorrectie

Er is sprake van hypercorrectie als er een bepaalde ontwikkeling plaatsvindt, bijvoorbeeld *a* > *b*, en men zich daarvan bewust is en dus alle *b*'s gaat corrigeren naar *a*'s, ook als deze *b*'s nooit *a*'s geweest zijn. Er zijn meerdere voorbeelden van hypercorrectie in dit gedicht, bijvoorbeeld als we kijken naar de spelling van *nd/nn*. Het Oudierse *nd* werd in het Middeliërs uitgesproken als *nn* en dat zien we in de spelling.²⁴ Daarentegen waren er kopiïsten die vervolgens de *nn* gingen corrigeren naar *nd*, ook als het Oudiers een *nn* had in plaats van een *nd*. Er zijn in *A Fíachnae* slechts 4 (zoals *sun* (10) en *bruinnib* (11)) correcte gevallen van Oudiers *nn* of *nd* te vinden, ten opzichte van 5 (zoals *cinnas* (66)) correcte gevallen van Middeliërs *nn* en 6 (zoals *roindfed* (25)) gevallen van een hypercorrecte *nd*.²⁵ Zo is duidelijk te zien dat de correcte Oudierse vormen zeer schaars zijn, en dat

18 Namelijk de glossen van St. Gallen, Würzburg en Milaan. Er is echter nog discussie over hoe Oudiers deze glossen precies zijn, zie McCone 1985: 85-106.

19 *GOI* 4-6.

20 Breatnach 1994: 221-335.

21 McManus, *Introduction to Middle Irish* (ongepubliceerd).

22 McCone 2005.

23 Hierna *DIL*.

24 Breatnach 1994: 259.

25 Woorden die beginnen met een *d* en genasaliseerd zijn heb ik hierin niet opgenomen, aangezien de *d* in dit geval wel nog bewust aanwezig was.

de Middeliere vormen en hypercorrectie in de meerderheid zijn.

Het partikel ro

Het partikel *ro* komt in het gedicht relatief vaak voor. In het Oudiers werd *ro* gebruikt om werkwoorden voltooid te maken, als deze in het preteritum (of de verleden subjunctief) stonden.²⁶ Zo werd *ro* gebruikt als contrast met de narratieve functie van het preteritum. Maar in het Middeliere raakt dit in onbruik en wordt juist met *ro* een narratieve functie aangeduid.²⁷ Als dit gedicht in de Oudiere periode opgesteld zou zijn, zou de voltooid functie van *ro* nog doorschemeren én zou het partikel naast preteritum-vormen gebruikt worden. Deze twee vormen zouden als contrast naast elkaar staan.

In *A Fiachnae* zien we bijna een totaal tegenovergestelde van deze situatie: er zijn veel *ro*-vormen met een narratieve functie, zoals *diarbu* in regel 79 met een vertaling 'was' in plaats van 'is geweest', en *ro báe* in regel 80 met een vertaling 'was' in plaats van 'is geweest'. Deze narratieve betekenis van *ro* wordt in dit gedicht zoveel gebruikt dat het geen archaïsche vormen meer kunnen zijn die later een andere betekenis kregen, *ro* lijkt een bewust ingevoegd partikel te zijn om de narratieve betekenis te benadrukken.

Ook zijn er te weinig preteritum-vormen in het gedicht om uit de Oudiere periode te komen. Er zijn 8 *ro*-vormen zoals we hiervoor zagen ten opzichte van 1 gewone preteritum-vorm (*nacha cuala* (29)). Er zijn andere preterita maar die zijn allemaal van de copula of van het substantief werkwoord (*bátar* (10), *ba* (meerdere regels)). De andere werkwoorden in de verleden tijd staan allemaal in het imperfectum, wat een herhaalde actie in het verleden aanduidt. We kunnen dus vaststellen dat *ro* bewust gebruikt werd om een narratieve functie aan te duiden en dat er geen spoor meer over is van de voltooid functie die het in het Oudiers had. Dit maakt dat het gedicht minstens na de negende eeuw, waarin *ro* langzaam als narratief gebruikt ging worden, te dateren valt.²⁸

Adjectief

Er zijn ook verschillende ontwikkelingen in het adjectief te zien in het gedicht.

Een eigenaardige vorm is *meicc beca* (30), 'kleine jongens'. *Mac* is een o-stam mannelijk, met een meervoud *meicc*. *Bec* echter, dat vervoegt als een o- of ā-stam afhankelijk van het geslacht van het naamwoord waarbij het hoort, zou in dit geval *bic(c)* zijn in het Oudiers, namelijk mannelijk meervoud nominatief, net zoals *meicc*. Een uitgang op *-a* in het mannelijk meervoud nominatief werd waarschijnlijk door het lidwoord *na* veroorzaakt, dat door het verlies van het onzijdige geslacht ook bij mannelijke naamwoorden gebruikt ging worden en zijn *-a* aan het adjectief ging

26 *GOI* 341.

27 Breatnach 1994: 286.

28 *GOI* 341.

lenen, zelfs al was de vervoeging mannelijk.²⁹

We zien in het gedicht ook de verdwijning van de equatieve uitgang op *-ithir/-idir*, namelijk in *comluatha frim les* (8), ‘even snel als mijn zaken’. De equatieve uitgang maakte in het Middeliërs plaats voor samenstellingen van het type *com-X*, zoals ook *comard*, letterlijk ‘even hoog’, voor *ardithir*.³⁰ In het Middeliërs gaan deze nieuwe samenstellingen vaak samen met een prepositie zoals *fri* ‘tegen’, bijvoorbeeld *comard fri* ‘even hoog als’, in plaats van de Oudierse manier om dit met een accusatieve inflectie aan te duiden. Ook dit zien we in *comluatha frim les*.

Verzwakking van klinkers in finale positie

De verzwakking van klinkers, behalve de *u*, tot een schwa in finale positie zorgde er in het Middeliërs voor dat bijvoorbeeld de inflectie van *io-* en *ia-*stammen volledig instortte.³¹ Deze ontwikkeling zien we in het gedicht op een aantal plaatsen (*erchraide* 'gedoemd tot verval' (92)). Later werd ook de *u* in finale positie een schwa, wat een belangrijk punt is voor de datering, aangezien voor een Middeliërs compositie een oorspronkelijke *-i,-e* etc. met een oorspronkelijke *-u* kan rijmen, aangezien ze hetzelfde uitgesproken werden. Als deze niet zouden rijmen, zou dat op een Oudierse compositie kunnen wijzen. We zien een aanwijzing voor een Middeliërs compositie in *fria ré: dia n-ergaire* (84-85), wat in het Oudiers *fria réi: dia n-ergairiu* had moeten zijn. Dit gedicht kan dus alleen opgesteld zijn als *-i* en *-iu* al tot een schwa waren vervallen en dus rijmden. We zien daarentegen ook genoeg voorbeelden die wél de *u* in finale positie hebben behouden, zoals *chalmu* 'dapperder' (26) en *cairptiu* 'wagens' (15). Deze staan echter niet in rijmende positie en zullen dus in de uitspraak wel een schwa geweest zijn maar de Oudierse spelling behouden hebben.

Andere Middeliërs ontwikkelingen

Er zijn ook nog andere vormen die duidelijk naar het Middeliërs wijzen, zoals het vele gebruik van *noc(h)o(n)*, ‘(helemaal) niet’. De Oudierse vorm was *nicon*, dat later verzwakt werd tot *nocon* en op een gegeven moment ook de laatste *n* kwijtraakte voor een medeklinker.³² We zien in dit gedicht zowel *nocon* voor een medeklinker (18) als *nocho* voor een medeklinker (91) en *noc(h)on* voor een gelenieerde *f*, dus in uitspraak een klinker (34, 84). Het lijkt dus alsof dit gedicht midden in deze ontwikkeling is opgeschreven. Het hoeft niks te zeggen over wanneer het gedicht is geschreven, aangezien het om minieme spellingsverschillen gaat die in de uitspraak waarschijnlijk niet onderscheiden werden.

Ook wordt *mad dia* (12), ‘als’, als een vaste combinatie gebruikt als vervanging van Oudiers *mad* + subjunctief.³³

Er is ook een voorbeeld te vinden van samengestelde werkwoorden die later een simplex

29 McCone 2005: 184 en Breatnach 1994: 255.

30 Breatnach 1994: 256.

31 Breatnach 1994: 230.

32 Breatnach 1994: 280.

33 Breatnach 1994: 281.

werkwoord werden, aan de hand van bijvoorbeeld het verbaal nomen of de prototone uitgang. Zo zien we bijvoorbeeld *niro thimchell* (44) 'niet zijn rondgegaan', van Oudiers *do-imchella* dat *timchell* had als verbaal nomen, dat later basis werd voor het simplexe werkwoord *timchellaid*.³⁴

No thecmad (7), 'het gebeurde', is een latere formatie van het werkwoord *do-ecmaing*, dat in het Oudiers een samengesteld werkwoord was en dus niet het partikel *no* aan zou nemen in het imperfectum.³⁵ Ditzelfde zien we in *no-s-imrestais* (73) en *no-s-tised* (12).

De vorm *isim* (14), 'ik ben', kan een Middeliere samenvoeging van de copula *is* 'is' met de uitgang van de eerste persoon enkelvoud praesens zijn, die zich ontwikkelt in het Middeliere.³⁶ Breatnach bespreekt echter niet specifiek deze vorm van de copula. Men zou ook kunnen beargumenteren dat het een samentrekking van *is* en eerste persoon enkelvoud copula *am* is. Deze vorm komt vanaf de vroeg Middeliere periode voor.³⁷

Gebrek aan Middeliere ontwikkelingen

Het is inmiddels duidelijk dat het hier een Middeliere tekst betreft. Toch missen er nog een heleboel ontwikkelingen die we in het Middeliere zouden verwachten en sommige zinnen doen ook nog Oudiers aan. Ik denk dan ook dat we met een tekst die vroeg in de Middeliere periode is opgeschreven te maken hebben, met name door het gebrek aan de volgende ontwikkelingen.

Geïnfigeerde pronomina

In het Middeliere zien we het gebruik van geïnfigeerde pronomina afnemen en het gebruik van zelfstandige pronomina toenemen. De geïnfigeerde pronomina die overblijven veranderen van vorm.³⁸ Het enige zelfstandige pronomen dat we zien in het gedicht is in regel 28, *is é* 'het is hij'. Dit is echter ook volgens de Oudiere regels correct.³⁹ De geïnfigeerde pronomina (niet de vormen op zich) *ním luaidfed* (9) en *no-m-fhail* (75), zijn Oudiers correct. *No-s-tised* (12), *ro-s-gab* (17) en *no-s-imrestais* (73) zouden Oudiers correct kunnen zijn als het hier (zoals ook in mijn vertaling, zie het hoofdstuk 'vertaling') om derde persoon enkelvoud vrouwelijk of derde persoon meervoud gaat. Het geïnfigeerd pronomen *-s-* wordt namelijk in het Middeliere universeel als 3e sg. gebruikt, en vanaf de 11e eeuw zelfs als versteende vorm die een relatieve vorm aangeeft.⁴⁰ Toch denk ik niet dat we daar hiermee te maken hebben, aangezien de Oudiere interpretatie ervan gewoon klopt.⁴¹ *Ar-do-sáraigfed* (45) en *ar-do-sídaigfed* (77) heb ik opgevat als *no-da-...* vanwege de variante lezingen,

34 *DIL* s.v. *do-imchella*.

35 *GOI* 370.

36 Breatnach 1994: 292.

37 *DIL* s.v. *is*.

38 Strachan 1904: 153-179.

39 In het Oudiers werden beklemtoonde persoonlijke pronomina namelijk vooral gebruikt in zinnen met de copula om een bepaald onderdeel van de zin te benadrukken (*cleft sentence*), zoals hier gebeurt. Zie *GOI* 254.

40 Strachan 1904: 162.

41 Dit kan uiteraard ook toevallig zijn.

zie hiervoor de noten bij de tekst. *-da-* is correct Oudiers en werd in het Middeliërs *-das-* of *-dos-*. *-da-* komt nog wel voor om een niet-relatieve vorm aan te duiden, wat hier echter niet het geval is. Strachan dateert deze ontwikkeling van *-da-* naar *-das-/dos-* rond de tiende eeuw.⁴²

Trappen van vergelijking

Ook de comparatief lijkt in het gedicht nog keurig Oudiers gebleven te zijn. *lia* 'meer' (82) is een onregelmatige vorm uit het Oudiers van *il*. In het Middeliërs werd vaak het regelmatige comparatieve suffix *-(i)u* achter een onregelmatige vorm geplakt, zoals ook met *lia* > *liu/liriu*.

Een regelmatige comparatief die we in dit gedicht vinden is *ropu chalmu láechaib Luar* 'Luar was dapperder dan krijgers' (26). Vanwege de verzwakking van onbeklemtoonde klinkers in finale positie tot [ə], de schwa, verandert het suffix *-(i)u* vaak in *-e* of *-i*. Hier zien we nog steeds de Oudierse uitgang *-u*. Wel bleef in het Middeliërs de combinatie van een comparatief met de datief in gebruik, naast vele andere mogelijkheden.⁴³

Hiatus

Het verlies van hiatus in het Middeliërs in de 10e eeuw⁴⁴ zien we niet in dit gedicht, met name omdat er geen vormen zijn waar we hiatus zouden verwachten in de Oudierse periode. We zien juist een vorm die zijn hiatus behouden heeft, namelijk *Roäich* (37 en 38). We zien deze naam vaker voorkomen als *Roich* (één lettergreep). Men zou hier uiteraard aan kunnen dragen dat de naam hier in hiatus is gebruikt om aan het aantal lettergrepen te komen.

Orthografie

Een Middeliërs manier van spellen is om een extra *glide* toe te voegen voor een niet-palatale consonant, bijvoorbeeld Oir. *fer* > Midir. *fear*.⁴⁵ Deze ontwikkeling zien we in het gedicht juist niet, aangezien we door deze nieuwe vorm van spelling bijvoorbeeld in plaats van *taithleach* (12) *taithleach* zouden verwachten, en *sinsear* voor *sinser* (51). Vele andere voorbeelden zijn in de tekst te vinden.

In de o-stammen werd als gevolg van *iu* > *i* in het Middeliërs⁴⁶ de datief meervoud *fiur* als *fir* gespeld, waarbij de *r* nog steeds niet-palataal was (waardoor dus ook vroegmodern Iers *fior*⁴⁷). In regel 89 zien wij *d'oenfiur* 'vanwege één van de mannen', dus de oudere spelling.

We zagen al eerder dat onbeklemtoonde klinkers in finale positie een schwa werden, zo ook in dit gedicht. Toch moet er gesignaleerd worden dat er beklemtoonde klinkers gerijmd worden met een onbeklemtoonde finale klinker, die dus als schwa uitgesproken moest worden: *se: Mache* (10-11), *ri: Machi* (14-15). Dit kan echter niet betekenen dat die klinkers nog niet tot een schwa

42 Strachan 1904: 158-9.

43 *GOI* 232.

44 Breatnach 1994: 231.

45 McManus *ongepubliceerd*: 3.

46 Breatnach 1994: 253.

47 McManus *ongepubliceerd*: 9.

vervallen waren, omdat we eerder gezien hebben dat dat zeker wel het geval is. Ik denk dat we hier te maken hebben met een vorm van hypercorrectie, dus dat de oudere uitspraak wordt benadrukt om het te laten rijmen.

Conclusie

Er is duidelijk sprake van Middeliërs, maar aangezien er ook nog bepaalde Middeliëse ontwikkelingen missen, dateer ik het gedicht in de vroege Middeliëse periode. Een preciezer datering leid ik af van de geïnfigeerde pronomina, namelijk vóór de ontwikkeling *-da-* > *-dos-/-das-* in de tiende eeuw, en nadat *ro* als narratief gebruikt ging worden in de negende eeuw. Ik vermoed dus dat het gedicht in de tiende eeuw geschreven is, wat ook bevestigd wordt door de typisch late Middeliëse spelling die ontbreekt en het gebruik van de trappen van vergelijking en geïnfigeerde pronomina dat nog bijna intact is maar al wel barsten begint te vertonen. Er komen geen archaïsche vormen in voor en *-u* rijmt op *-i*, dus een Oudierse datering is uitgesloten.

In het manuscript Rawlinson B502 hebben we dus te maken met een kopiist die Middeliërs sprak, een Middeliërs gedicht op papier zette en daarbij hypercorrigeerde, maar het kan ook zijn dat de kopiist het gedicht met dezelfde spelling overgenomen heeft van een ouder manuscript dat verloren is gegaan waarin al gehypercorrigeerd werd. Zeker is dat de kopiist niet moderniseerde, aangezien Middeliëse ontwikkelingen uit de twaalfde eeuw niet aanwezig zijn.

Metrische analyse

Inleiding

In de Oudierse en Middeliere periode zijn er veel verschillende soorten poëzie geschreven, van korte gedichtjes over alledaagse zaken tot lange verhalende gedichten over helden en geliefden, met veel verschillende soorten metriek en poëtische stijlmiddelen. Met welke stijlmiddelen en welk metrum hebben we te maken in *A Fíachnae* en volgt het gedicht deze middelen zeer strak, of houdt het zich minder aan deze regels?

De meest complete literatuur over vroeg-Ierse metriek is 'Early Irish Metrics' van Gerard Murphy.⁴⁸ Ik heb dan ook zijn termen en indelingen gebruikt in het komende hoofdstuk. Voor definities en verklaringen van termen verwijs ik naar hem. Ik zal in dit hoofdstuk vaker verwijzen naar het nummer van stanza's dan naar de regelnummers, omdat het vaak gaat over regeloverschrijdende zaken. Waar ik de regelnummers gebruik is dit duidelijk aangegeven.

De metriek van A Fíachnae na ráid in gáe

In dit gedicht hebben we te maken met een wisselend metrum. Elke regel bevat 7 lettergrepen, maar de hoeveelheid lettergrepen van het laatste woord varieert in elk stanza. In bijna elke stanza rijmt *a* met *b* en *c* met *d*, behalve in stanza 1, 2 en 20. Dit metrum heet *deibide*, maar het soort *deibide* verschilt per stanza omdat de lettergrepen aan het einde van de regel niet volgens een bepaald patroon gaan. *Deibide scailte fota*⁴⁹ is het metrum dat we zien in de stanza's 3, 4, 9, 10, 12, 17, 18, 21 en 23. *Deibide do-cheil a chubaid*⁵⁰ is het metrum van de stanza's 5, 16 en 21. *Deibide n-imrinn fota*⁵¹ komt alleen in stanza 8 voor. De eerste twee verzen lijken misplaatst vanwege het verschillende rijmschema ten opzichte van de andere stanza's. Ze hebben het metrum *Rannaigeacht mór*⁵² waarin *a* met *c* en *b* met *d* rijmt. In dit geval rijmt *a* niet met *c* maar is er wel consonantie en *aicill* (*les: mes* (8-9)).

Er zijn 14 gevallen (*fhír: rí* (1), *rath: ndath, les: mes* (2), *bríg: rí* (5), *Luar: sluag* (7), *ríg: mbríg* (11), *dian: bian* (13), *rré: Clé* (15), *ngus: fus* (16), *mair: fhail* (19), *Cú: dú, airm: ainm* (20), *fria: dia* (21), *uais: cruais* (22)) van woorden van één lettergreep die rijmen met een woord van één lettergreep, 17 gevallen (*se: Mache* (3), *rí: Machi* (4), *sam: talman* (5), *nech: certleth* (6), *trá: cuala* (6), *eill: Geirreind, brond: comthrom* (8), *luin: fortrúin* (9), *laind: Conaing* (12), *chned: sinser* (13), *dath: Findchad* (14), *urd: mMurbulg* (15), *sál: Arddán* (16), *ferg: Óderg* (17), *cain: Ultaib* (22), *dai: Fiachnai* (23)) van woorden van één lettergreep (*rinn*: het korte woord) die rijmen met

48 Murphy 1961.

49 Murphy 1961: 65.

50 Murphy 1961: 66.

51 Murphy 1961: 69.

52 Murphy 1961: 52.

een woord van twee lettergrepen (*airdrinn*: het langere woord) en 10 gevallen (*on*: *Conchobor* (4), *gass*: *Ilarchass*, *nglé*: *Aislingthe* (10), *crech*: *sáraigfed* (11), *nglé*: *Furbaide* (12), *lat*: *Riangabrat* (17), *les*: *imrestais* (18), *cath*: *sídaigfed* (19), *dáil*: *tuarascbáil* (21), *ré*: *ergaire* (21)) van woorden van één lettergreep (*rinn*) die rijmen met een woord van drie lettergrepen (*airdrinn*), zowel eindrijm of *aicill*. Het is dus redelijk gelijkmatig verspreid.

Úaim, oftewel alliteratie,⁵³ is wel te vinden, maar lijkt niet opzettelijk als ornament in elk stanza ingezet en bijna altijd gaat het maar over twee allitererende woorden achter elkaar, zoals *buille Fergusa fortríuin* in regel 35. Een uitzondering is *cach cóiciud cain* in regel 80. Het valt wel op dat veel van de namen allitererend zijn gerangschikt, zoals *Findchad*, *Fiachu*, *Furbaide* (regel 50).

Úaitne, oftewel consonantie,⁵⁴ is wisselend aanwezig. Er zijn stanza's volledig zonder *úaitne*, zoals stanza 14, maar ook stanza's die een heleboel *úaitne* bevatten, bijvoorbeeld stanza 17 (*Foroll*: *Conall*, *ón*: *trén*, *tuind*: *Cuinn(id)*, *Áed*: *Ód(erg)*).

Bádud, oftewel elisie,⁵⁵ is ook sporadisch aanwezig, zoals in regel 15 *cairptiu ar*, dat in de uitspraak slechts twee lettergrepen telt. *Bádud* is echter in mindere mate daadwerkelijk een stijlmiddel als wel een middel om aan een stijlmiddel (namelijk het aantal lettergrepen) te komen.

Er is sprake van een *dúnad*⁵⁶ in '*A Fiachnae*' (regel 1) en '*a Fiachnai*' (regel 94).

Conclusie

Over het algemeen zijn er in het gedicht zeker poëtische stijlmiddelen te vinden zoals *úaim* en *dúnad*, maar het varieert per stanza hoeveel er van welk stijlmiddel gebruikt is. Het gedicht is niet volgens een strak metrum opgesteld en het varieert het per stanza hoeveel lettergrepen het laatste woord bevat. Daaruit blijkt dat het gedicht niet in één consequente stijl is opgesteld.

53 Murphy 1961: 36.

54 Murphy 1961: 33.

55 Murphy 1961: 39.

56 Murphy 1961: 43.

De Ierse Helden

In het gedicht zien we 47 helden langskomen, sommigen zeer bekend en vaak voorkomend in middeleeuws Ierse literatuur, sommigen obscuur en minder vaak voorkomend. Wie zijn deze helden en wat wordt er precies over ze gezegd in dit gedicht? Zijn er zaken die niet overeenkomen?

Om de namen op te zoeken heb ik de index van het artikel 'The History of the Descendants of Ír' in *Zeitschrift für Celtische Philologie* van Dobbs⁵⁷ en *Die Irischen Helden- und Königsage bis zum siebzehnten Jahrhundert* van Thurneysen⁵⁸ gebruikt. Deze twee werken bevatten beiden een overzichtelijke index van Ierse namen uit de *Senchas Sil Ír* en de Ulster cyclus. De namen staan op alfabetische volgorde gerangschikt met het regelnummer waarmee ze in het gedicht voorkomen. Ik heb alleen de namen uitgezocht over wie daadwerkelijk gesproken wordt en bijvoorbeeld Leite in *mac Leite* (15) buiten beschouwing gelaten, aangezien het deel van de naam is en niet een apart persoon in het gedicht.

Áed Óderg (69)

Er zijn vele personen die Áed (letterlijk 'vuur' of 'oog') heten in de Ierse literatuur én geschiedenis. Degene die in dit gedicht bedoeld wordt komt niet zeer veel voor. Hij wordt in *Fled Bricrenn*, 'het feestgelag van Bricriu', kort genoemd als zoon van Rianganbar.⁵⁹ Zijn epitet betekent 'rood-oor', maar hij komt verder zonder deze bijnaam voor.

Ailill Miltenga (74)

Ailill 'Honington' komt niet veel voor in de literatuur, maar in een andere passage in de *Senchas Sil Ír* wordt hij genoemd als broer en compleet tegenovergestelde van Bricriu.⁶⁰ Hij is de zoon van Carbad en wordt genoemd in een aantal andere teksten zoals *Fled Bricrenn*, maar speelt nergens een grote rol.⁶¹

In het gedicht wordt hij beschreven als een verzoenend persoon waar er oorlog wordt gevoerd, dus hij is in het gedicht inderdaad het tegenovergestelde van Bricriu die juist oorlog begint.

Aindle (65)

Aindle (letterlijk 'krijger') is de broer van Noisse in *Longes mac nUislenn*, 'de verbanning

57 Dobbs 1921-1923: 208-35 en 44-144.

58 Thurneysen 1921.

59 Thurneysen 1921: 401.

60 O'Brien 1962: 273.

61 Thurneysen 1921: 674.

van de zonen van Uisliu', en gaat samen met zijn broers op verbanning naar Schotland over de zee.⁶² In het gedicht zien we datzelfde verhaal.

Aislingthe (41)

Aislingthe lijkt alleen in dit gedicht voor te komen. Hij is hier een kleinzoon van Cleite en zijn naam betekent letterlijk 'visioen'.

Amargin (50)

Amargin mac Eccit is een dichter en krijger en getrouwd met Findchóem, de zus van Conchobor.⁶³ Hij komt vooral voor in het verhaal *Aislinge nAmargin* 'het visioen van Amargin'.⁶⁴

In dit gedicht wordt Amargin's familie opgenoemd, waaronder zijn zoon Conall Cernach.

Arddán (65)

Arddán (*Ard* 'hoog' + suffix *án* voor verkleinwoorden) is de broer van Noísse in *Longes mac nUislenn* en gaat samen met zijn broers op verbanning naar Schotland over de zee. In het gedicht zien we datzelfde verhaal.

Bricriu Neimthenga (71)

Bricriu 'giftong' is de intrigant van Ulster en komt met name voor in *Fled Bricrenn* waar hij alle helden tegen elkaar ophitst door ze de grootste portie eten te beloven. In dit gedicht wordt er een referentie gemaakt naar *Fled Bricrenn*:

*Mani fetur sin dano or se immacossaitiub dá cích cacha óenmná la Ultu co 'mmatuairecfe dóib co mbrenfat 7 co llofat la sodain.*⁶⁵

'Als dat ook niet lukt, zei hij, zal ik strijd veroorzaken tussen de twee borsten van elke vrouw van de Ulstermannen, zodat ze elkaar zullen bestrijden, totdat ze aftakelen en totdat ze vervallen door het voorgenoemde'.⁶⁶

Cacht mac Ilguine (22)

Cacht komt voor in *Bruiden Da-Chocae* 'de hal van Dá Choca',⁶⁷ het verhaal waarin Cormac Con Loingess het koningschap van Ulster krijgt. Verder komt hij niet voor, wat bijzonder is aangezien hij hier als één van de grote helden genoemd wordt. Hij wordt in het gedicht vooral om zijn gulheid geprezen.

62 Hull 1949.

63 Thurneysen 1921: 93.

64 Thurneysen 1921: 198.

65 Best en Bergin 1929: 247, regels 8088-8090.

66 Eigen vertaling

67 Thurneysen 1921: 592.

Cass (53)

Cass (letterlijk 'krullebol') is in de *Senchas Síil Ír*, waar dit gedicht ook uit komt, de grootvader van Bricriu.⁶⁸ Er is ook een Cass die de vader van Amargin is.⁶⁹ In het gedicht wordt er gezegd dat hij 'door huid omringd is'. In de variante lezing wordt Cass niet genoemd maar wel ene Imchath, een naam die bekender is en wordt genoemd als broer van Rus en Dáire, en dus de zoon is van Fiachna.⁷⁰

Cleite (40)

Cleite lijkt alleen voor te komen in dit gedicht. In het gedicht wordt hij genoemd als de grootvader van Iruth, Uath en Aislingthe, die ook niet voorkomen in de indexen van de werken waar ik gezocht heb. Zijn naam betekent letterlijk '(schrijf)veer'.

Conaing (47)

Conaing (wellicht van con-anaig, 'hij die beschermt?') wordt in *Cath Airtig*, 'de slag van Airtech', als één van de broers van Cúscraid en de zoon van Conchobor een stuk land toebedeeld, namelijk Mugdorna.⁷¹ In het gedicht is hij één van de negen zonen van Conchobor.

Conall Cernach (51)

Conall Cernach is de zoon van Amargin en Findchóem. Hij speelt een rol in *Scéla Mucce Meic Dathó*, 'verhalen van het zwijn van Mac Dathó', waarin hij de woordenstrijd met Cet aangaat en wint, waardoor hij de heldenportie opeist.⁷² Hij komt ook in andere belangrijke verhalen uit de Ulster cyclus voor, zoals *Fled Bricrenn*, waarin hij vooral zeer bloeddorstig en wreed is. Hij is de pleegbroer van Cú Chulainn en wreekt zijn dood zoals zij elkaar beloofd hadden in *Aided Con Culainn*, 'De dood van Cú Chulainn'.⁷³ In *Cóir Anmann*, 'de passendheid van namen', wordt het verhaal van zijn geboorte verhaald. Zijn moeder is kinderloos en drinkt water uit een betoverde bron, waarmee ze een worm inslikt die haar zwanger maakt. Als Cet, de broer van Conall's moeder, hoort wat voor verschrikkingen Conall zal aanrichten in Connacht probeert hij zijn nek te breken, maar dit mislukt.⁷⁴

Conall Cernach wordt in het gedicht de oudste van de familie van Amargin genoemd.

68 O'Brien 1962: 272.

69 Dobbs 1921-23: 68.

70 Thurneysen 1921: 242.

71 Best 1916: 181.

72 Thurneysen 1935: 14-17.

73 Thurneysen 1921: 677.

74 Stokes 1897: 392.

Conall Cuinnid (69)

Er zijn vele krijgers met de naam Conall, maar geen met het epitet *cuinnid*, 'krijger', noch een zoon van Riagabar. In dit gedicht wordt hij naast Foroll en Áed Óderg zoon van Riagabar genoemd.

Conchobor (17)

Conchobor mac Nessa is de koning van Ulster, met name in de *Táin Bó Cúailnge* 'the veeroof van Cúailnge' waarin hij de tegenstander is van Ailill en Medb van Connacht. Conchobor is de zoon van Ness en de druide Cathbad⁷⁵ zoals blijkt uit *Compert Conchobair*, 'de verwekking van Conchobar', en wordt in zijn koningschap de pleegvader van onder andere Cú Chulainn⁷⁶ in de *Táin*. In *Aided Conchobuir*, 'de dood van Conchobor', vindt Conchobor zijn dood doordat Cet mac Magach hem een hoofdwond heeft gegeven waarmee hij slechts kan overleven als hij zich niet opwindt. Echter, wanneer hij hoort van de dood van Jezus Christus maakt hij zich zo kwaad dat zijn brein uit zijn hoofd springt. Het bloed doopt hem en zijn ziel gaat naar de hemel.⁷⁷

*Is andsin rochreiti Conchobar. Ocus issé sin indara fer rochreti do Día inHérinn ría tiachtain creitmi é .i. Morand in fer aile.*⁷⁸

'Het was toen dat Conchobor geloofde. En hij was één van de twee mannen die hadden geloofd in God voor het komen van het Geloof, dat wil zeggen, Morann is de andere man' Conchobor is duidelijk in een christelijke setting geplaatst in het verhaal over zijn dood. Dat christelijke element zien we ook terugkomen in hoe Conchobor in het gedicht beschreven wordt, als de beste koning die er ooit was, op de Heer van hemel en aarde na. Ook wordt hij beschreven als sterk.

Congal Clé (61)

Congal Clé (letterlijk 'sinister gevecht') lijkt alleen in dit gedicht voor te komen en wordt hier genoemd als de zoon van Daurthecht.

Cormac Con Loingess (46)

Cormac Con Loingess, 'Cormac (lettelijk: 'raaf-zoon') prins van bannelingen', is de oudste zoon van Conchobar en Ness. Hij gaat vrijwillig in verbanning als protest voor het doden van de zonen van Uisliu in *Longes mac n-Uislenn*.⁷⁹ In de *Táin Bó Cúailnge* staat hij aan de kant van Connacht, dus tegenover zijn vader.⁸⁰ Als Conchobor op zijn sterfbed ligt vraagt hij om Cormac als

75 Hull 1934: 4-12.

76 O'Rahilly 1967: 159.

77 Meyer 1906: 1-11.

78 Meyer 1906: 10-11.

79 Thurneysen 1921: 98.

80 Thurneysen 1921: 122.

nieuwe koning maar hij wordt gedood door mensen uit Connacht.⁸¹ In *Coir Amnann* is er een passage over Cormac Con Loingess:

*Cormac Conloinges, cidh d'ia tá? Ni ansa. Is sé bá conn agon loingius 7 bá toíssech don dúbh-loingius la Fergus mac Róich intan doluidh Ferghus for loingius.*⁸²

'Cormac Conloinges, waarom is het aan hem (dat hij zo heet)? Niet moeilijk (te zeggen). Het is hij die leider was op ballingschap en hij was de eerste van de zwart-ballingen met Fergus mac Róich.⁸³

In het gedicht wordt Cormac als één van de negen zonen van Conchobor genoemd. Hij wordt als eerste genoemd, wellicht duidend op het feit dat hij de oudste was.

Crimthan (61)

Er zijn een boel verschillende personages met de naam Crimthann (letterlijk 'vos'), maar geen enkele is de zoon van Daurthecht. Daarom denk ik dat we hier met een nieuwe Crimthann te maken hebben.

Cú Chulainn (79)

Cú Chulainn is de laatste held die genoemd wordt en ook zeker de bekendste. Als klein jongetje, dan nog Sétanta genoemd, doodt hij de hond van de smid Culann en om daarvoor te compenseren neemt hij de rol van de hond over. Daardoor krijgt hij zijn bijnaam Cú Chulainn, 'de hond van Culann'.⁸⁴ Hij staat bekend om zijn oorlogsfurie, de *ríastrad*, waardoor hij vriend niet meer van vijand kan onderscheiden en zo ook per ongeluk zijn eigen zoon doodt.⁸⁵ In *Aided Con Culainn*, 'de dood van Cú Chulainn', wordt hij gedood door Lugaid nadat zijn wagenmenner Lóeg en zijn paarden Liath Macha door speren gedood zijn. Voor hij sterft bindt hij zichzelf vast aan een paal zodat hij staand kan sterven.⁸⁶

In het gedicht wordt niet meer informatie over Cú Chulainn gegeven, maar zijn angstaanjagende voorkomen wordt benadrukt, evenals dat elk leger hem vreesde.

Cúscraid (48)

Cúscraid mac Conchobuir was de zoon van Conchobor, en werd na hem koning van Ulster zoals we lezen in *Cath Airtig*.⁸⁷ Zijn epitet is Mend Macha, letterlijk 'de stotteraar van Macha'. In *Scéla Mucce Meic Dathó* raakt hij in woordenstrijd met Cet, die vertelt dat Cúscraid een stotteraar is geworden omdat hij een speer in zijn keel gekregen heeft.⁸⁸

81 Thurneysen 1921: 588.

82 Stokes 1897: 402.

83 Eigen vertaling.

84 O'Rahilly 1967: 62-63.

85 Meyer 1904: 113-21.

86 Stokes 1878: 175-185.

87 Best 1916: 179.

88 Thurneysen 1935: 13.

In het gedicht krijgen we niet meer informatie over Cúscraid, behalve dat hij als één van de negen zonen van Conchobor genoemd wordt.

Dare (57)

Dáire mac Fiachna is de eigenaar van de Bruine Stier van Cúailnge waarover de *Táin Bó Cúailnge* uitbreekt.⁸⁹

Hij wordt hier als één van de zonen van Fiachra (incorrecte vorm van Fiachna) genoemd.

Daurthecht (59)

Daurthecht (letterlijk 'eik-boodschapper') is de zoon van Trichem en vader van Éogan⁹⁰ en wordt in dit gedicht ook Éogan's vader genoemd, en tevens heeft hij twee andere zonen, Crimthan en Congal Clé. Hij blijkt uit Murbulg te komen.

Éogan (61)

Éogan mac Daurthecht is de moordenaar van Noisse in *Longes mac nUislenn* en koning van Fernmag.⁹¹ Ook hij komt in *Scéla Mucce Meic Dathó* om de heldenportie vechten, waarin hij verliest van Cet omdat deze vertelt dat hij Éogan's oog uit heeft gestoken met een speer.⁹²

Éogan wordt hier genoemd als zoon van Daurthecht.

Fergus Mac Léite (14)

Fergus mac Léite is een koning van Ulster en komt voor in twee verhalen. In *Caithréim Conghail Cláiringhnigh*, 'de dodelijke carrière van Congal Cláiringnech', dat geëditeerd en vertaald is door Patrick MacSweeney,⁹³ bevecht hij met Congal Cláiringnech het koningschap van Ulster. In de 'Saga van Fergus mac Léite' bevecht hij het zeemonster Muirdris en zijn gezicht raakt daardoor verminkt waardoor hij geen koning meer mag zijn.⁹⁴

In het gedicht zien we Fergus als koning van Emain Macha, dus geen nieuwe of andere informatie dan we vanuit de andere verhalen hebben. Wel opvallend is dat er wordt gezegd dat Conchobor Fergus opvolgt als koning, terwijl volgens *Scéla Conchobair maic Nessa* 'verhalen van Conchobor mac Nessa' Fergus mac Roïch koning was vóór Conchobor. Volgens MacKillop worden Fergus mac Roïch en Fergus mac Léite wel vaker verward 'omdat ze beiden koning van Ulster en

89 Thurneysen 1921: 242.

90 Dobbs 1921-23: 346-8.

91 Thurneysen 1921: 326.

92 Thurneysen 1935: 10-11.

93 MacSweeney 1905.

94 Binchy 1952: 33-44.

zwemmers zijn, en omdat ze machtige zwaarden bezitten.⁹⁵

Fergus (mac Roích) (35)

Fergus mac Roích was koning van Ulster, tot hij wegens verraad van zijn geliefde Ness het koningschap kwijtraakte aan Conchobor. Hij komt vooral voor in de *Táin Bó Cúailnge* waar hij de kant van Connacht heeft gekozen, omdat in *Longess mac n-Uislenn* Fergus borg staat voor de veilige terugkeer van de zonen van Uisliu, die door Conchobor worden gedood in Fergus' afwezigheid. Fergus en Medb hebben in vele verhalen een seksuele relatie en zo komt Fergus ook aan zijn eind in *Aided Fergusa*, 'de gewelddadige dood van Fergus'. Ailill, de man van Medb, ziet hen samen en draagt zijn broer op Fergus te doden.⁹⁶ Fergus is vooral een symbool van mannelijkheid.

In het gedicht wordt Fergus om zijn dapperheid geprezen en worden zijn nakomelingen opgenoemd.

Fiachna (47)

Fiachna mac Conchobuir wordt sporadisch genoemd in andere teksten, maar speelt nergens een grote rol.⁹⁷ Fiachna is één van de negen zoons van Conchobor die in het gedicht worden genoemd.

Fiachnae (2)

Fiachnae mac Báetáin is de menselijke vader van Mongán, ook een koning en uit *Compert Mongáin*, 'de verwekking van Mongán', blijkt dat hij een sterk verband heeft met Schotland.

In het gedicht vinden we niet veel informatie over Fiachnae, aangezien hij degene is die aangesproken wordt.

Fiachra (54)

De naam Fiachra werd vaak verward met Fiachna en waarschijnlijk wordt hier Fiachna bedoeld, omdat Fiachna mac Dáiri te maken heeft met de verwekking van de Bruine Stier van Cúailnge, de oorzaak van de *Táin Bó Cúailnge* uitbreekt.⁹⁸

Hier wordt Fiachra genoemd als vader van drie dappere krijgers, Ross, Dare en Findchad.

Fiachu (mac Conchobuir) (49)

95 MacKillop 1998: s.v. Fergus mac Leite.

96 Meyer 1906: 32-35.

97 Thurneysen 1921: 683.

98 Thurneysen 1921: 242.

Fiachu wordt in *Cath Airtig* genoemd als een broer van Cúscraid en zoon van Conchobor. Als Cúscraid koning wordt geeft hij Ailechtir aan Fiachu.⁹⁹ In dit gedicht zien we hem ook als één van de negen zoons van Conchobor.

Findchad (mac Conchobuir) (49)

Findchad (letterlijk 'witte slag/leger') is één van de zonen van Conchobor en komt sporadisch voor in de Ierse literatuur. Hij heeft net zoals zijn broer Furbaide het epitet *fer bend*.¹⁰⁰ Hij wordt genoemd als één van de negen zonen van Conchobor.

Findchad (mac Fiachra)

Findchad komt niet in andere literatuur voor. Hier wordt hij genoemd als één van de zonen van Fiachra (incorrecte vorm van Fiachna).

Foroll (68)

Foroll (letterlijk 'zeer groot') komt niet voor in andere literatuur. Hier leren we dat hij de zoon is van Rianganbar en dat hij *ón tuind* 'uit de zee, uit het zeeschuim' is, wat dat ook precies moge betekenen.

Furbaide (49)

Furbaide Ferbend (letterlijk 'man-hoorn' in de *Cóir Anmann*, omdat er een twee zilveren hoornen en één gouden hoorn in zijn helm zaten.¹⁰¹) is een zoon van Conchobor en is verantwoordelijk voor de dood van Medb in *Aided Meidbe*, 'de gewelddadige dood van Medb', omdat zij zijn moeder gedood heeft.¹⁰² In *Cath Boinde* 'de slag bij de Boyne' wordt zijn naam uitgelegd als 'snijden' van Oudiers *urbad*.¹⁰³ In de *Táin* wordt hij beschreven als 'zoals Ailill daar in grootte en waardigheid, in kleding en uitrusting'.¹⁰⁴ In *Cóir Anmann* wordt ook nog gezegd dat hij uit de buik van zijn moeder werd gesneden toen zij verdronk en dat hij soms Diarmait mac Conchobuir genoemd wordt.¹⁰⁵

In het gedicht wordt hij genoemd als één van de negen zoons van Conchobor. Zijn gebruikelijke epitet *ferbend* is niet aanwezig.

99 Best 1916: 181.

100Thurneysen 1921: 683.

101Stokes 1897: 396.

102Hull 1938: 60-61.

103O'Neill 1905: 176.

104O'Rahilly 1976: 228.

105Stokes 1897: 396.

Glaisne (47)

Glaisne is ook één van de zonen van Conchobor. Ook hij krijgt in *Cath Airtig* een stuk land van zijn broer Cúscraid, namelijk Fir Maland en Fianclair na Bredcha.¹⁰⁶ Hij komt ook nog voor in *Cath Boinde* 'de slag bij de Boyne'.¹⁰⁷ Zijn naam betekent letterlijk 'grijsgroen'. In het gedicht wordt hij als één van de negen zonen van Conchobor genoemd.

Ibar (66)

Ibar (letterlijk 'taxus') mac Rianganbrat is een held van Ulster die voorkomt in de *Táin Bó Cúailnge* en wijst daar aan een dan nog kleine Cú Chulainn belangrijke plekken in Ulster aan.¹⁰⁸

In het gedicht wordt er niet meer informatie over hem gegeven.

Ilarchass (39)

Ilarchass (letterlijk 'vele krullen') lijkt naast dit gedicht niet voor te komen, maar wordt hier naast Illan als zoon van Fergus genoemd.

Illan (39)

Illan mac Fergusa is de zoon van Fergus en Medb en is de verdediger van de zonen van Uisliu in *Longes mac n-Uislenn*.¹⁰⁹ Zijn naam betekent letterlijk 'vele klingen' (Oudiers *il-lan*).

In het gedicht zelf wordt weinig informatie over Illan gegeven, behalve dat hij de zoon van Fergus en kleinzoon van Roích is.

Iruth (41)

Iruth lijkt alleen in dit gedicht voor te komen. Hij is de kleinzoon van Cleite.

Láegaire (53)

Láegaire/Lóegaire is een naam die veel voorkomt in Ierse literatuur. De enige Lóegaire die familie is van Amargin komt in *Cath Etair* 'de slag van Etar' voor en is de broer van Conall Cernach en Mes-Dead.¹¹⁰ Deze familiebanden zien we ook in het gedicht.

Luar (26)

Luar wordt één keer genoemd buiten dit gedicht en wel in de *Táin Bó Cúailnge* waar hij

106Best 1916: 181.

107O'Neill 1905: 176.

108O'Rahilly 1976: 164-70.

109Thurneysen 1921: 330-33.

110Thurneysen 1921: 509.

gedood wordt door Cú Chulainn in Lethbera.¹¹¹ Het Oudierse woord *lúar* wordt met *borb* geglosseerd, dat 'ruig, agressief' betekent.¹¹² In dit gedicht wordt hij als zeer dappere en beroemde krijger beschreven.

Maine (48)

Maine is ook een zoon van Conchobor. Hij wordt gedood door Dubthach Dóeltenga in de *Táin Bó Cúailnge*.¹¹³ In *Cath Airtig* krijgt hij van zijn broer Cúscraid Loch Erne.¹¹⁴ In het gedicht wordt hij als één van de negen zonen van Conchobor genoemd.

Mess-Dé (52)

De naam Mess-Dé is te verwisselen met de naam Mess-Dead,¹¹⁵ een zoon van Amargin in *Cath Ruis na Ríg*, 'de slag van Ros na Ríg'.¹¹⁶

Mess-Dediad (52)

Het is niet duidelijk wie hier bedoeld wordt. Het zou wellicht om Mes-Deda, die zoon is van Mac Dathó, kunnen gaan.¹¹⁷ Hij wordt in dit gedicht genoemd als familie van Amargin.

Mongán (1)

Mongán mac Fíachna is een personage dat vooral in 4 Ierse verhalen voorkomt; *Compert Mongáin* 'de verwekking van Mongán', *Scél as-a:mberar combad hé Find mac Cumaill Mongán* 'het verhaal waaruit afgeleid wordt dat Mongán Find mac Cumaill zou zijn', *Scél Mongáin*, 'een verhaal van Mongán' en *Tucait Baile Mongáin*, 'de oorzaak van Mongán's gekte'.¹¹⁸ Mongán lijkt vooral geassocieerd te worden met voor-christelijke gebruiken zoals de Andere Wereld, meerdere vrouwen en hij heeft een goddelijke afstamming.

In dit gedicht wordt niet veel over Mongán verteld. We horen in zijn woorden een cynische toon, als hij zijn menselijke vader helpt herinneren hoe deze 'slechte wereld gedoemd is' en dat alle grote helden van weleer dood zijn. Het voornaamste wat we in het gedicht zien dat niet overeen lijkt te komen met de andere Mongán-verhalen, is dat hij christelijk is: 'Conchobor was beter dan elke koning, behalve de koning die de zomer heeft gevormd, heer van hemel en aarde'.

111O'Rahilly 1976: 63.

112DIL s.v. *lúar*, *borb*.

113Thurneysen 1921: 323.

114Best 1916: 181.

115DIL s.v. *dea* 3.

116Thurneysen 1921: 373.

117Thurneysen 1921: 500.

118White 2006.

Muinremur mac Geirrceind (31)

Muinremur mac Geirrceind komt ook in de *Táin Bó Cúailnge* voor, in de eerste overlevering. Daar vecht hij met Cú Roí in een stenengevecht, maar uiteindelijk sluiten ze vrede.¹¹⁹

In dit gedicht leren we dat hij een priem bij zich draagt, zodat hij in de strijd zijn eigen buik kan dichtnaaien mocht hij gewond raken.

Noísse (65)

Noísse is de geliefde van Deirdre in *Longes mac nUislenn*. Hij vlucht samen met zijn broers naar Schotland. Ze worden gedood als ze onder valse voorwendselen terug naar Ierland worden gelokt.¹²⁰

Hier zien we datzelfde verhaal, Noísse en zijn broers in een *currach*, een Ierse boot, over de zee op weg naar Schotland.

Riangabar (67)

Riangabar wordt kort genoemd in *Fled Bricrenn* en komt verder vooral voor in patroniemen. Hij speelt dus geen grote rol in de literatuur.¹²¹ In het gedicht komen we geen nieuwe informatie over Rianganbar tegen.

Ross (57)

Waarschijnlijk Rus, de zoon van Fiachna.¹²² In de variante lezing van het gedicht is de naam ook als Rus gespeld.

Uath (41)

Uath lijkt alleen in dit gedicht voor te komen. Hij is de kleinzoon van Cleite en zijn naam betekent letterlijk 'angst'.

Conclusie

Wat vooral opvalt is dat naast de grote en bekende Ulsterhelden (Conchobor, Cú Chulainn, Conall Cernach) kleinere en minder vaak voorkomende helden (Lúar, Cacht, Muinremur mac Geirrceind) geprezen worden. Dit zou kunnen komen omdat er literatuur over deze onbekende krijgers verloren is gegaan.

Een andere opvallende tendens in het gedicht is dat ook originele Ulsterhelden die later van

119 O'Rahilly 1967: 170.

120 Hull 1949.

121 Thurneysen 1921: 473.

122 Thurneysen 1921: 205.

partij wisselen (zoals Fergus en de zonen van Uisliu) worden aangehaald. Echter, het gedicht kan niet in tijd vóór deze verbanningen geplaatst zijn, aangezien er over de zonen van Uisliu wel gezegd wordt dat ze over het water zijn gegaan met hun *currach*, en Cormac Con Loingess al 'hoofd van bannelingen' heet. Ook lijkt het gedicht alle krijgers te prijzen na hun dood. Dat 'Ulster-verraders' als Fergus en Cormac Con Loingess dan tussen typische Ulsterhelden als Conchobar en Cú Chulainn genoemd worden is zeer opmerkelijk.

Er blijken niet veel verschillen in dit gedicht met andere literatuur te zijn. Het enige is dat er wordt gezegd dat Fergus mac Léite koning was voor Conchobar, terwijl dat in de meeste verhalen Fergus mac Roïch was, maar dit wordt verklaard doordat MacKillop zei dat deze twee Fergusen vaker door elkaar gehaald worden. Ik heb geen ander voorbeeld kunnen vinden waarin wordt gezegd dat Conchobar Fergus mac Léite opvolgde, dit is wellicht een interessant punt voor verder onderzoek.

Vertaling

Ierse tekst

Regelnummers staan in normale grootte, stanza-nummers staan in superscript.

1) *Mongán mac Fiachna cecinit do thecosc(osc) a athar.*

¹ *A Fíachnae ná ráid in gáe
is buidech Dia do cach fhír
bretha córa for cach dáil*

5) *issed dlegair do cach rí*

² *Mad cumma ech ocus ech
mad mé no thecmad oc rath
madat comluatha frim les
ním luaidfed mes ar a ndath*

10)³ *Doíne bátar sunn co se
for bruinnib Emna Mache;
mad dia no-s-tísed taithlech
a n-huabur isim aithrech*

⁴ *Fergus mac Leite in rí*
15) *no luaided cairptiu ar Machi;
Ulaid cen écnach cen on,
dia éis ro-s-gab Conchobor*

⁵ *Nocon do biuc bae dia bríg,
ba ferr Conchobor cach rí*
20) *acht in Rí ro delb in sam
Coimdiu nime ocus talman*

⁶ *Ba fial Cacht mac Ilguine
ba suithcherna fria guide
mad ara buar cessed nech*

- 25) *roindfed a chrod i certleth*
- ⁷ *Ropu chalmu láechaib Luar
bale i comraiced cach sluag
is é bas genaige trá
cach duine nacha cuala*
- 30)⁸ *Meicc beca ní geibtis eill
do Muinremur mac Geirrceind,
menad leis oc uaim a brond
tan na ngonta i cath comthrom*
- ⁹ *Nochon fhuilgitis na líuin*
- 35) *buille Fergusa fortriuin
no daimtis cauraid cára
do mac Roäich rodána*
- ¹⁰ *Dá húa Roäich, ruamna gass,
Illan ocus Ilarchass;*
- 40) *trí húi Chleite – comol nglé –
hIruth, hUath is Aislingthe*
- ¹¹ *Maicne Conchobuir ind rí
la Ultu ba mór a mbríg
níro thimchell cath ná crech*
- 45) *nónbor ar-do-sáraigfed*
- ¹² *Cormac Con Loingess don laind,
Fiachna, Glaisne 7 Conaing,
Maine, Cúscraid – comol nglé –
Findchad, Fiachu, Furbaide*
- 50)¹³ *Clann Amargin ercctha chned
Conall Cernnach a sinser,
Mess-Dé 7 Mess-Dediad dian,*

Láegaire, Cass moam bíd bían

¹⁴ *Trí meic Fiachrach a Cuailnge*

55) *cethern no bíd fri huaibre;*

fri gail ní coimclóitis dath

Ross 7 Dáre is Findchad

¹⁵ *Ní fácbaitis ní dia n-urd*

maicne Durthecht a mMurbulg;

60) *is cian ó thánic a rré*

Éogan, Crimthan, Congal Clé

¹⁶ *Maicne Uislenn ard a ngus,*

maith a teglachus hi fus;

reithitis caurach dar sál

65) *Noísse 7 Aindle is Arddán*

¹⁷ *Ibar coicthi cinnas lat*

7 trí meic Riangabrat

Foroll ón tuind – trén a ferg –

Conall Cuinnid, Áed Óderg

70)¹⁸ *Fer ro báe sund fria sella*

Bricriu nóithech Neimthenga;

dí cích mná no chlóitis leis

ba méiti no-s-imrestais

¹⁹ *Ailill Miltenga nád mair*

75) *is dia innisin no-m-fhail;*

fír domain dia ndelbtais cath

ba derb ar-do-sídaigfed

²⁰ *Gilla no bíd sunn innú*

diarbu chomainm Caulaind [Cú]

80) *ro báe a huamun in cach airm*

co mair a ainm in cach dú

²¹ *Is lia a turim ar cach dáil
is leór sin dia tuarascbáil
nocon fhuaratar fria ré*

85) *sluag fo nim dia n-ergaire*

²² *Dia mbáatar i nEmuin uais
muintir Conchobuir co cruais
triar as cach cóiciud cain
daimtis cert d'oenfiur d'Ultaib*

90)²³ *Ro scáchatar sin uile
nocho mair díb óenduine
is erchraidi in domun dai
cid nách déice, a Fiachnai* *A.*

Vertaling

Mongán mac Fiachna zong om zijn vader te adviseren:

'O Fiachna, spreek geen onwaarheid,
God is dankbaar voor elke waarheid;
Rechtvaardige oordelen over elke zaak,

5) Dat is van elke koning verschuldigd

Als een paard gelijk is aan een paard,
Als het mij gebeurde een gratie te verlenen
Als ze even snel zijn als mijn zaken
Niet zou een oordeel mij door hun kleur ergeren

10) Mensen die hier waren tot dusverre
Op de grenzen van Emain Macha
Als vrede kwam naar haar
ik berouw hun trots

Fergus Mac Léite de koning

- 15) bewoog vaak wagens voor (het veld van) Macha;
Ulstermannen zonder beschuldiging, zonder bezoedeling
Hem opvolgend heeft Conchobor hen genomen (werd Conchobor koning)

Het is niet een klein beetje dat zijn kracht was,
Conchobor was beter dan elke koning

- 20) behalve de Koning die de zomer heeft gevormd,
de Heer van de hemel en aarde

Cacht zoon van Ilguine was genereus
Hij was gul met zijn gebeden
Als het is over zijn kuddes dat iemand klaagt

- 25) zou hij zijn vee verdelen in exacte helften

Luar was dapperder dan (menige) krijgers
waar hij elk leger ontmoette
is het hij die dus bespottelijk moge zijn,
(namelijk,) elk persoon dat niet van hem gehoord had

- 30) Kleine jongens hadden gewoonlijk geen kans
tegen Muinremur zoon van Geirrcend
Hij had een priem om zijn buik te naaien
wanneer hij was verwond in gelijkgestemde strijd

- Niet vergoten de slagen van de zeer sterke
35) Fergus bloed van een zwakkeling
Betamelijke helden onderworpen zich vaak
aan de zeer dappere zoon van Roïch

- Twee kleinzoons van Roïch, jonge rode krijger,
Illan en Ilarchass;
40) drie kleinzoons van Cleite – een duidelijk bond –
Iruth, Uath en Aislingthe

Zonen van Conchobor de koning
groot was hun kracht volgens de Ulstermannen
niet zijn 9 mannen strijd noch plunderexpeditie rondgegaan,

45) die hen zouden overtroeven;

Cormac, hoofd van de bannelingen van het huis,
Fiachna, Glaisne en Conaing
Maine, Cúscraid – een duidelijk bond –
Findchad, Fiachu, Furbaide

50) De familie van Amargin van Eccit van wonden
Conall Cernach hun oudste,
Mess-Dé en de snelle Mess-Dediad,
Láegaire, Cass rondom wie huid was

De drie zonen van Fiachra uit Cúailnge
55) een groep krijgers die was tegen trots;
tegenover oorlogsfurie veranderden zij niet hun kleur (stierven zij niet)
Ross en Dáre en Findchad

Zij lieten niets achter van hun waardigheid,
de zonen van Daurthecht uit Murbulg ('inham van de zee')
60) het is lang geleden sinds hun tijd kwam
Éogan, Crimthan en Congal de Sinistere

De zonen van Uisliu, verheven hun kracht,
thuis (was) hun huishouden goed;
ze bewogen (hun) *currach* over de oceaan
65) Noísse en Aindle en Arddán

Wat denk je van Ibar van oorlogen
en de drie zonen van Riangabar?
Foroll uit het zeeschuim – sterk hun toorn –
Conall de Held, Áed Rood-oor

70) Een man die was voor hun ogen
De beroemde Bricriu Giftong;
Twee borsten van een vrouw die werden veroverd door hem
het was waarschijnlijk dat zij elkaar zouden bevechten

Ailill Honingtong, die niet meer in leven is,
75) het is om over hem te vertellen dat ik (hier) ben
De mannen van de wereld, wanneer ze een slagveld vormden
was het zeker dat hij hen zou kalmeren

Een jonge krijger die recentelijk hier was
van wie Cú Chulainn de naam was
80) Angst voor hem was in elk leger
zodat zijn naam levend blijft in elke plek

Er is meer dan over hen verteld kan worden op elke ontmoeting
dit is genoeg om hen te beschrijven
niet vonden zij in hun tijd
85) een leger onder de lucht om hen te hinderen

Toen de nobele mensen van Conchobor
in Emain waren met moed
leden drie mannen uit elke mooie provincie
zeker vanwege één man van de Ulstermannen

90) Al dezen kwamen tot een einde
van hen bleef geen één persoon
de slechte wereld is verdoemd tot verval
Waarom zie jij het niet, o Fiachna?' A.

Noten bij de tekst

Aangezien we te maken hebben met een Middellieerse tekst en spelling in die periode niet de hoogste prioriteit had, zijn er in het gedicht meerdere plekken geweest waar ik als vertaler keuzes heb moeten maken over de juiste interpretatie van de Ierse passage. Hier en daar heb ik rekening

moeten houden met Middeliere ontwikkelingen maar op andere plekken zoals *ar-do-sáraigfed* (45) was de lezing uit een ander manuscript simpelweg beter, contextueel of grammaticaal.

Cecinit (1) Een Latijns perfectum, van *canere* 'zingen'. Een Latijnse vorm bij een werkwoord van spreken of zingen als introductie van een gedicht komt vaak voor.

Thecoscosc (1) Hoogstwaarschijnlijk een *augensprung* van de kopiist. Terwijl hij *thecosc* aan het kopiëren was, sprongen zijn ogen terug naar de eerste *c* en kopieerde hij vanaf daar verder, wat ervoor zorgt dat *osc* twee keer gespeld staat.

Mongán ... athar (1) In het manuscript zijn deze woorden rood omlijnd om aan te geven dat er op die plek een gedicht begint.

cumma ... ocus ... (6) Over dit idioom zie DIL, *cummae* 7

Mes/men (9) O'Brien editeert dit woord als *men* maar noteert er wel een vraagteken bij. Meyer editeert het woord als *mes*, wederom met een vraagteken. Er zit op deze plek in het manuscript ook een vlekje. Ik heb in mijn vertaling voor de optie *mes*, 'mening, oordeel' gekozen, in plaats van *men* 'bloem, meel', aangezien in de context *men* mij erg onlogisch leek. Ook is er in het geval van *mes aicill* (binnenrijm) met *les*.

Ar Machi (15) Ik heb *ar* opgevat als Oudiers *ar* 'voor', als in 'op het veld voor Emain Macha'. Het zou hier ook een Middeliere vorm van Oudiers *for* 'op' kunnen zijn en vertaald kunnen worden als 'op (het veld van Emain) Macha'. De laatste optie is Oudiers *ar* 'vanwege'. In dat laatste geval zou hier niet Emain Macha bedoeld worden maar de godin Macha. Dit lijkt mij in de context van Ulsterhelden niet passen en Emain Macha wordt in de stanza ervoor gebruikt. Daarom heb ik voor de eerste optie gekozen, aangezien die mij het meest logisch leek.

Do biuc (18) Adverbiale frase, Oudiers *in biuc* 'een beetje'.¹²³

Dia bríg (18) De combinatie van *di* + *bríg* kan ook idiomatisch 'vanwege' betekenen, dus 'vanwege hem', maar ik heb ervoor gekozen het letterlijk te vertalen aangezien ik vermoed dat de letterlijke betekenis hier bedoeld wordt.

Ruamna gass (38) Ik heb *ruamna gass* 'jonge rode krijger' opgevat als een bijstelling bij *Roäich*, aangezien het enkelvoud is en dus niet bij de *dá húa* 'twee kleinzoons' kan horen. O'Brien editeert het wel alsof dat het geval is, dus zonder leestekens, maar ik heb ervoor gekozen het te vertalen als *Dá húa Roäich, ruamna gass*, 'Twee kleinzoons van Roäich, een jonge rode krijger', te vergelijken met de eerste regel van het volgende vers; *Maicne Conchobuir ind rí* 'Zonen van Conchobor, de koning,' met het verschil dat er een lidwoord in deze regel staat. Ik heb er ook voor gekozen om zoveel mogelijk namen te vertalen indien mogelijk, aangezien die tweede laag bij het Ierse publiek ook bekend geweest zal zijn.

Ar-do-sáraigfed (45) Er bestaat geen werkwoord dat deze vorm zou hebben. Daarom heb ik

123GOI 238.

ervoor gekozen om de variante lezing uit het Boek van Leinster te gebruiken, namelijk *no-da-sáraigfed*, 'die hen zouden overtroeven'. Ik beschouw deze vorm als correct, aangezien deze vorm wel te verklaren is, namelijk als secundair futurum van *sáraigid* 'beter zijn dan, overtroeven' met geïnfigeerd pronomen *da* 'hen', 3e persoon enkelvoud van klasse C.¹²⁴ Een vorm zoals deze komt ook later nog een keer voor, namelijk in regel 78 als *ar-do-sídaigfed* 'hij zou hen kalmeren'. Aangezien het Boek van Leinster dit deel van het gedicht niet meer heeft is er ook geen variante lezing, maar ik vermoed dat als die er geweest was deze *no-da-sídaigfed* had geluid. Ik heb wederom voor deze lezing gekozen, zelfs al is die niet daadwerkelijk geëttesteerd, aangezien *ar-do-sídaigfed* op geen voldoende vertaling uitkomt.

Don laind (46) In deze lezing is de vertaling van *laind* enigszins ingewikkeld. Het kan de datief enkelvoud van *lann* zijn, 'zwaard'¹²⁵ of 'land, huis (kerk)'.¹²⁶ De variante lezing is *Cormac ba Con Longas lainn*, waar *lainn* 'gretig'¹²⁷ kan betekenen. Door *don* in de lezing van Rawlinson B502 kan die vertaling hier niet en heb ik gekozen voor 'bannelingen van het huis', aangezien deze vertaling het best bij de context van bannelingen lijkt te passen.

Amargin ercctha (50) Letterlijk 'Amargin van het vermeerderen van wonden'. Ik vermoed echter dat *ercctha* hier een corrupte vorm is van Amargin's 'achternaam', *mac Eccit*. Wellicht is *Eccit* in een genitief gezet als vervanging van het patroniem om aan het aantal lettergrepen te komen. Dit zou ook de lenitie van *chned* verklaren. Dan zou het dus 'Amargin van Eccit' betekenen.

Moam bíd bían (53) De strofe *moam bíd bían*, 'rondom wie huid was', heb ik opgevat als *(im)moa mbíd bían*, dus als een relatieve zin met *imm* 'rondom'. Aangezien zowel O'Brien als Meyer het op dezelfde manier editeren zal de nasalisatie van het relatief partikel ook in het manuscript meteen achter het relatief partikel geschreven zijn. Dit is uiteraard een fout die snel kan gebeuren tijdens het kopiëren van de tekst. Het wegvallen van *im* in *immoa* wijt ik aan het metrisch stelsel, dus dat deze onbeklemtoonde lettergreep expres weg is gelaten om aan de zeven lettergrepen te komen.

No bíd (53, 55, 78) Ik heb elke vorm van *no bíd* 'die was' opgevat als Oudiers *no bíth*, imperfectum 3e persoon enkelvoud, aangezien de consuetudinal praesens niet met partikel *no* zou verschijnen en de imperfecte betekenis hier ook goed past.

Cómclóitis dath (56) van *con-imchloí* 'veranderen', met *dath* 'kleur', letterlijk 'kleur veranderen', oftewel 'sterven'. Voor dit idioom zie DIL s.v. *con-imchloí*.

No-s-imrestais (73) het geïnfigeerd pronomen *s* 'hen', heeft hier een reflexieve betekenis, dus 'elkaar'.

124GOI 258.

125DIL s.v. *lann* (1).

126DIL s.v. *lann* (2).

127DIL s.v. *lainn* (1).

Ar-do-sídaigfed (77) zie *ar-do-sáraigfed* hierboven

A Fiachnai (93) De *punctum delens* staat hier niet geschreven ondanks dat lenitie van het vocatief partikel.

A. (94) Er staat in Rawlinson B502 na het gedicht de letter A geschreven. Dit is waarschijnlijk gedaan om terug te wijzen op de eerste regel van het gedicht (*A Fíachnae*) en om wellicht aan te duiden dat het gedicht compleet is.¹²⁸

¹²⁸Dank aan mijn begeleider die mij hierop wees.

Conclusie

We hebben gezien dat het gedicht *A Fiachnae* door vele kenmerken van Middeliere ontwikkelingen in de Middeliere periode is te dateren. Omdat er latere ontwikkelingen nog ontbreken zal het gedicht in de vroege Middeliere periode zijn opgesteld, ongeveer in de tiende eeuw. Het gedicht is opgeschreven en het vroegste exemplaar dat we zien van de tekst op blad is in Rawlinson B502 uit de vroege twaalfde eeuw.

Het gedicht is geen poëtisch kunstwerk op zich, het houdt zich niet streng aan één metrum maar varieert bijna elk stanza. Er zijn echter wel poëtische stijlmiddelen in te vinden, maar sporadisch. Het gedicht wekt hierdoor de indruk het niet puur esthetisch bedoeld was. Het gedicht zal waarschijnlijk vooral op een semantisch niveau gewaardeerd zijn.

Dit semantische niveau komt tot uiting in een beschrijving van vele Ulsterhelden, bekend en onbekend, waarbij zelfs de helden die zich later tegen Ulster hebben gekeerd worden geprezen om hun dapperheid. Al deze helden zijn echter al lang gesneuveld en zoals Mongán het aan zijn vader vertelt: deze wereld is verdoemd tot verval.

Na de twee edities van O'Brien en Meyer is er verder nog geen aandacht besteed aan dit gedicht. Met dit eindwerkstuk is er dan een volledige editie van gemaakt.

Bibliografie

- Bergin, Osborn en Best, Richard, *Lebor na hUidre: the Book of the Dun Cow* (Dublin 1929).
-----, *The book of Leinster, formerly Lebar na Núachongbála* (Dublin 1954-83).
- Best, Richard (red.), 'battle of Airtech', *Ériu* 8 (Dublin 1916) 181.
- Binchy, D. A. (red.), 'The Saga of Fergus mac Léti' *Ériu* 16 (Dublin 1952) 33-44.
- Breatnach, Liam, 'an Mheán-Ghaeilge', in *Stair na Gaeilge in ómós do Pádraig Ó Fiannachta*, red. Kim McCone et al. (Maynooth 1994) 221-335.
- (red.), 'Araile Felmac Féig don Mumain: Unruly Pupils and the Limitations of Satire' *Ériu* 59 (2009) 111-37.
- Dobbs, M. E. (red.), 'the History of the Descendants of Ir' *Zeitschrift für Celtische Philologie* 13-14 (New York 1921-1923) 208-35 en 44-144.
- Hull, Vernum (red.), 'the Conception of Conchobar' *Irish Texts Fasciculus* 4 (Londen 1934) 4-12.
- (red.), 'Aided Meidbe; The Violent death of Medb', *Speculum* 13 (1938) 60-61.
- (red.), *Longes mac n-Uislenn: The exile of the sons of Uisliu*, The Modern Language Association of America 26 (New York 1949).
- MacKillop, James, *Dictionary of Celtic Mythology* (Oxford 1998).
- MacSweeney, Patrick, *Caithréim Conghail Cláiringhnigh: Martial career of Conghal Cláiringhneach* (Dublin 1905).
- McCone, Kim, 'The Würzburg and Milan glosses: Our earliest sources of 'Middle Irish' *Ériu* 36 (1985) 85-106.
- , 'Prehistoric, Old and Middle Irish', *Progress in Medieval Irish Studies* (Maynooth 1996) 7-55.
- , *A first Old Irish grammar and reader: including an introduction to Middle Irish* (Maynooth 2005).
- McManus, Damian, *Introduction to Middle Irish* (ongepubliceerd).
- Meyer, Kuno (red.), 'Death of Connla' *Ériu* 1 (Dublin 1904) 113-21.
- (red.), *The death-tales of the Ulster heroes* Todd Lecture Series 14 (Dublin 1906).
- (red.), 'Neu aufgefundene Altirische Glossen' *Zeitschrift für Celtische Philologie* 8 (1912) 173-232.
- Murray, Kevin, 'Reviews, reviewers and critical texts' *Cambrian Medieval Celtic Studies* 57 red. Patrick Sims-Williams (2009) 51-70.
- Murphy, Gerard, *Early Irish Metrics* (Dublin 1961).
- O'Brien, M. A. (red.), *Corpus Genealogiarum Hibernici* (Dublin 1962).
- Ó Cuív, Brian, *Catalogue of Irish language manuscripts in the Bodleian Library at Oxford and Oxford college libraries: Part 1 descriptions* (Dublin 2001).

- O'Neill, Joseph (red.), 'Cath Boinde', *Ériu* 5 (Dublin 1905) 173-185.
- O'Rahilly, Cecile (red.), *Táin Bó Cúalnge from the Book of Leinster* (Dublin 1967).
- (red.), *Táin Bó Cúailnge Recension 1* (Dublin 1976).
- Quin, E. G. (red.), *Dictionary of the Irish Language: based on mainly Old and Middle Irish materials*, compact edition, (Dublin 2007) .
- Stokes, Whitley (red.), 'Chuchulainn's death: abridged from the book of Leinster, *Revue Celtique* 3 (1878) 175-185.
- (red.) 'Cóir Anmann (fitness of names)' *Irische Texte mit Wörterbuch* 3 (Leipzig 1897) 285-444.
- Strachan, John, 'The infixed pronoun in Middle Irish' *Ériu* 1 (1904) 153-179.
- Thurneysen, Rudolf (red.), *Scéla Mucce Mac Dathó* *Medieval and Modern Irish Series* 6 (Dublin 1935).
- , *Die Irische Helden- und Königsage bis zum siebzehnten Jahrhundert* (Halle 1921).
- , *Grammar of Old Irish, translated from the German by D. A. Binchy and Osborn Bergin* (Dublin 2003).
- White, Nora (red.), *Compert Mongáin and three other Mongán tales: A critical edition with introduction, translation, textual notes, bibliography and vocabulary* *Maynooth Medieval Irish Texts* 5 (Maynooth 2006).